

Ковнієров О.

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціально-політичних і правових наук Донбаського державного педагогічного університету

Муравльова В.

Студентка другого курсу факультету психології, економіки та управління Донбаського державного педагогічного університету

РОЛЬ АКСІОЛОГІЇ У ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ДУМЦІ

В статті досліджується виховання сучасного студентства – майбутніх вчителів, на основі загальнолюдських і національних цінностей, яке здатне вирішити одне з складних завдань педагогічної антропології – зберегти людину не тільки як істоту розумну, але і надзвичайно духовну, бо тільки духовність може виступати гарантом подальшого існування людства. Досліджується освіта, яка є могутнім фактором розвитку духовної культури української політичної нації, вона ж може стати дієвим механізмом формування і поширення глобальних цінностей,

а також сприяти пошуку компромісів між традиційними національними цінностями і цінностями глобальної культури. У цьому зв'язку концептуальні засади і державні пріоритети розвитку освіти України, відображені у відповідних документах, відображають дві стратегічні мети: забезпечення високої якості освіти і входження в європейський і світовий освітній простір.

Сучасна українська освіта може і повинна сприяти зняттю динамічного напруження процесів глобалізації – йдеться про те, що сьогодні глобалізація, яка проявляється в різноманітних стихійних і слабо керованих процесів світової соціокультурної системи, нагадує вулкан, що в будь-який момент може здійснити непередбачуваний і небезпечний викид своєї лави.. Саме о сві та здатна ініціювати вибудовування «культурної матриці і глобалізації» і сприяти підкоренню її нормам відносної стійкості, смислу і загальнолюдських цінностей, нормам людяності і гуманізму. Зрештою, сучасна система освіти поєднує в собі три зовсім різні ціннісні виміри – вимір культури, політики і ринку. Тому, з одного боку, сучасна освіта максимально збагачена в ціннісному відношенні, що надає їй більше можливостей для підтримки глобалізаційних процесів; з іншого ж боку – вона сама перенасичена внутрішніми аксіологічними суперечностями.

***Ключові слова:** освіта, цивілізація, інтелект, світова спільнота, навчання, виховання, гуманізація, аксіологія.*

Kovnerov O.

Phd in Philosophy, Associate Professor of Philosophy, socio-political and law sciences department of Donbas state pedagogical university

Muravlova V.

Student of the Faculty of Psychology, Economics and Management
Donbas State Pedagogical University

THE ROLE OF AXIOLOGY IN PHILOSOPHICAL AND PEDAGOGICAL IDEA

The article explores education of modern students - future teachers, based on universal and national values, which is capable of solving one of the difficult tasks of pedagogical anthropology - to preserve a person not only as being intelligent, but also extremely spiritual, because only spirituality can act as the guarantor of the further existence of mankind. Education, which is a powerful factor in the development of the spiritual culture of the Ukrainian political nation, can also become an effective mechanism for the formation and spread of global values, as well as to promote the search for compromises between traditional national values and the values of global culture. In this regard, the conceptual framework and state priorities for the development of education in Ukraine, reflected in the relevant documents, reflect two strategic objectives: ensuring high quality education and entry into the European and world educational space.

Modern Ukrainian education can and should contribute to the removal of the dynamic tension of globalization processes - it is said that today globalization, which manifests itself in the various spontaneous and weakly controlled processes of the

world socio-cultural system, resembles a volcano that can at any moment carry out an unpredictable and dangerous emission of its own lava. It is education that is capable of initiating the construction of the "cultural matrix of globalization" and contributing to its compliance with the norms of relative stability, meaning and universal values, norms of humanity and humanism. In the end, the modern educational system combines three totally different values - the measurement of culture, politics and the market. Therefore, on the one hand, modern education is maximally enriched in value, which gives it more opportunities to support globalization processes; on the other hand - she is saturated with internal axiological contradictions.

Key words: *education, civilization, intellect, world community, education, education, humanization, aceology.*

Ковнеров А.

кандидат философских наук, доцент кафедры философии, социально-политических и правовых наук

Донбасского государственного педагогического университета

Муравлева В.

Студентка второго курса факультета Психологии, экономики и управления
Донбасского государственного педагогического университета

РОЛЬ АКСИОЛОГИИ В ФИЛОСОФСКО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ МЫСЛИ

В статье исследуется воспитание современного студенчества - будущих учителей на основе общечеловеческих и национальных ценностей, которое способно решить одну из сложнейших задач педагогической антропологии - сохранить человека не только как существо разумное, но и чрезвычайно духовное, так как, только духовность может выступать гарантом дальнейшего существования человечества. Исследуется образование, которое является мощным фактором развития духовной культуры украинской политической нации, оно же может стать действенным механизмом формирования и распространения глобальных ценностей, а также способствовать поиску компромиссов между традиционными национальными ценностями и ценностями глобальной культуры. В связи с этим, концептуальные основы и государственные приоритеты развития образования Украины отражены в соответствующих документах, отображающих две стратегические цели: обеспечение высокого качества образования и вхождения в европейское и мировое образовательное пространство.

Современное украинское образование может и должно способствовать снятию динамического напряжения процессов глобализации - говорится о том, что сегодня глобализация, которая проявляется в различных стихийных и слабо управляемых процессах мировой социокультурной системы, напоминает вулкан, что в любой момент может осуществить непредсказуемый и опасный выброс. Именно образование способно инициировать выстраивание «культурной матрицы глобализации» и способствовать подчинению ее нормам относительной устойчивости, смысла и общечеловеческих ценностей, нормам

человечности и гуманизма. В конц е концов, современная система образования сочетает в себе три совершенно разные ценностны е измерения - измерение культуры, политики и рынка. Поэтому, с одной стороны, современное образование максимально обогащено в ц енностном отношении, что придает ему больше возможностей для поддержки глобализационных процессов; с другой же стороны - оно само перенасыщено внутренними аксиологическими противоречиями.

Ключевые слова: образование, цивилизация, интеллект, мировое сообщество, обучение, воспитание, гуманизация, аксеология.

Постановка проблеми: Розбудова єдиного Європейського Дому безпосередньо залежить від стратегічного ресурсу розвитку цивілізації – інтелекту – науки, культури і освіти, навчання і виховання нових поколінь, розвиток яких розглядається нині як одне з найбільш актуальних питань життєствердження європейської, а слідом за нею – і світової спільноти.

Потужний інтелект, розгалужена наука і якісна о світа є саме тими умовами, за якими уже розпочали цивілізаці йні перегони провідні д ержави світу. Свідченням тому є Болонський процес, що об'єднує всіх суб'єктів європейського освітнього простору формуванням єдиних правил о світньо-наукової і виховної діяльності, нормами поведінки як на державному, так і на побутовому рівнях.

Звернення до даної теми зумовлено поширенням явища аномії в українському сусп ільстві. У т акій ситуації на вчителя н акладається відповідальність з а збереження і трансляцію засобами освіти її ціннісного потенціалу, що, в свою чергу, передб ачає перегляд аксіологічних пріоритетів педагогічної підготовки, їх кореляцію з модернізаці йними освітніми завданнями. Професія вчителя є не тільки унікальною, але й виключно людською. Вона сформувалась як відповідь на потребу систематизованої перед ачі знань, практичного досвіду й цінностей від одного покоління до і ншого, виховання особистост і в душі ті єї системи норм і правил, які прийняті в даній людській спільноті – у племені, в народі, нації, державі чи суспільстві загалом.

Стає оче видним, що дослідження проблем підготовки сучасного вчителя є авангардним, оскільки з цим процесом зв'язується оптимальний розвиток особистості, майбутнє людини і людства. Від рівня розвитку професійно значущих якостей педагога залежить не тільки соціально -етичне здоров'я країни, але і щастя окремо взятої людини. Тому так важливо з'ясувати фі лософсько-освітні резерви в підготовці педагога. Основними напрямками цього процесу є виявлення і зважена оцінка цінн існих пріорит етів сучасного педагога, моделювання ціннісної системи освіти з урахуванням вимог третього тисячоліття як століття людини і розвиток аксіосфери вчителя як духовного центру соціуму.

Проблема професійно-педагогічних ціннісних орієнтацій в основному до сліджується на рівні визначення і аналізу спектру ці нностей сучасного вчителя, їх порівняльної характеристики з представниками других професій, спроб класифіка ції ціннісних орієнтац ій педагога. Питання, пов'язані з визначенням феномена ціннісних орієнтацій в педагогічній площині, шляхів і засобів їх

цілеспрямованого розвитку у майбутнього вчителя, розглядалися недостатньо, що, ймовірно, пов'язано зі складністю, міждисциплінарністю, поліфункціональністю, динамізмом самого явища ціннісних орієнтацій. Певні складнощі викликає і специфіка аксіологічних засобів. Це пояснюється недетермінованістю причинно-наслідкових зв'язків і достатньо варіативно-явним (стохастичним) розвитком ціннісних орієнтацій. У зв'язку з цим положенням стає очевидним, що формалізація змісту освіти в системі вищої освіти з погляду чітко визначених ціннісних орієнтацій неможлива. Необхідність посилення аксіологічної підготовки майбутнього вчителя є одним з пріоритетних напрямків модернізації вищої педагогічної освіти. Власне така дослідницька позиція й зумовила вибір теми дисертації та її структуру.

Виклад основного матеріалу. Філософія освіти, звертаючись до аксіологічної проблематики, спирається на ті загальні теоретико-методологічні підходи, що вироблені в аксіології як філософській теорії цінностей. Тому основні парадигмальні побудови філософсько-педагогічної аксіології в тій частині, яка стосується розуміння питання про природу цінностей, сполучення об'єктивного і суб'єктивного в них, взаємозв'язок цінностей із соціальними і культурними чинниками, про механізми їхнього виникнення і функціонування, співвідносні з основними парадигмальними побудовами аксіології загалом.

У забезпеченні гуманістичної спрямованості професійної діяльності педагога та його ціннісних орієнтацій вказував практично кожен дослідник, який торкався цієї тематики, чи розгортав її під час реконструкції власної педагогічної системи.

Значний доробок у цьому плані презентований західною філософською та культурологічною думкою, зокрема, працями М.Вебера, А.Вебера, В.Віндельбанда, М.Гартмана, Г.Рікєрта, В.Дільтея, Р.Кронера, Е.Кассіра, Е.Гусерля, Г.Зіммеля, А.Швейцера, О.Шпеглера, А.Тойнбі, К.Ясперса та ін.

Мета статті полягає у експлікації педагогічної аксіології як одного з методологічних орієнтирів модернізації професійно-педагогічної освіти.

Професійно-педагогічні орієнтації українського вчительства – це унікальне явище по духовній глибині, емоційній насиченості і альтруїстичній готовності «віддати себе дітям», це тезаурус, наповнений етичними заповідями, скарбами думки, поведінковими моделями. Для того, щоб проаналізувати ціннісні орієнтації української освіти, треба використовувати будь-яке прагнення, будь-який почин, будь-яку можливість актуального прочитання педагогічної спадщини класиків вітчизняної педагогіки, бо ця спадщина володіє універсальним духовним потенціалом, який може і повинен служити джерелом розробки і впровадження освіти, що гарантує розвиток у молоді сприйняття неревізієвих духовно-етичних цінностей, розбірливості в відношенні до ціннісних новоутворень, що породжуються сучасною ситуацією.

Без сумніву, вчитель в українській школі – це центральна фігура педагогічного процесу. Ця теза має підтвердження в численних роботах К.Ушинського, присвячених «ратоборцю істини і добра», «надії і славі», національному вчителю. Подібно до інших складних явищ, на думку К.Ушинського, педагогічна діяльність володіє безліччю властивостей, якостей,

рис, сторін, функцій, зв'язків, що виявляють її аксіологічну природу і поліфонічність проявів в освітній сфері. Виходячи з цього, спробуємо розглянути основні аксіологічні характеристики педагогічної діяльності вчителя української школи.

К.Ушинський в основу роботи вчителя поставив антропологічний принцип, що передбачає визнання цілісно сті людини, органічної єдності в ній духовної і тілесної природи. Ця обставина знаходить своє вираження в тому, що вищою цінністю в педагогічному процесі є людина, а для вчителя першорядне значення має вміння досягнути людську природу, навчитися управляти нею на благо самої людини і народу в цілому.

Поза сумнівом, що найважливішим аксіологічним орієнтиром педагогічної діяльності є вивчення особистості підліткової людини. Причому, як стверджує К.Ушинський, вихователь повинен прагнути дізнатися людину, якою вона є насправді, зі всіма її слабостями і у всій її величчю, зі всіма її буденними, дрібними потребами і зі всіма її великими духовними вимогами (5, с. 367). Безумовно, тільки такий підхід до об'єкту діяльності вчителя дозволить доцільно вирішувати завдання соціального процесу і, на думку К.Ушинського, черпати величезні засоби виховного впливу в самій природі людини. Природно, що глибоке і усестороннє вивчення природи людини перетворює педагогічну діяльність в інструмент глибокого дотичу, філігранної обробки особистості кожного вихованця.

Проте для вирішення таких відповідальних завдань педагогічна діяльність повинна бути психологічною, оскільки вчитель постійно обертається в області психологічних явищ: вивчає здібності і схильності вихованців, помічає розвиток розуму, діє на волю, розкриває розум і т. д. Педагог може не бути глибоким психологом, але все-таки саме для цієї професії властиве вивчення психічної сфери людини, саме для неї надзвичайно важливі знання психології особистості, суті людської природи, що веде до досягнення, і її цілеспрямованої зміни.

Важливою характеристикою педагогічної діяльності є відчуття сучасності, вміння відчувати і реалізовувати вимоги часу. К.Ушинський стверджував, що «глухота» педагога до законних вимог часу веде до втрати школою життєвої сили. Несучасність вчителя не дозволяє йому виконати свій громадянський і професійний обов'язок, а, на його головніше, такий вчитель «довіряє» «довиховувати» учнів життям зі всіма його складнощами і непередбачуваністю. Зрозуміло, що відчуття сучасності вчителя актуально для сьогоденної школи, оскільки від рівня шкільного виховання, залучення учнів до цінностей національного і загальнолюдського масштабу можна перейти до «довиховування» суспільством, задавши йому сучасний цивілізований ритм життя. Підтверджуючи це, К.Ушинський відзначав: «Вихователь, що стоїть в рівні з сучасним ходом виховання, відчуває себе живим, діючим членом великого організму, що бореться з нещастям і пороками людства, посередником між всім, що було благородного і високого в минулій історії людей, і поколінням новим, хранителем святих заповідей людей, що боролися за істину і за благо. Він відчуває себе живою ланкою між минулим і майбутнім, могутнім ратоборцем істини і добра, і усвідомлює, що його справа, скромна – одна з найбільших справ в історії, що на

цій справі ґрунтуються царства і нею живуть ці ілі покоління (136, с. 32)». Зрозуміло, що при цьому вчитель повинен бути не просто сучасним, і не тільки уміти зберігати традиції і заглядати в майбутнє. Вчитель повинен бути народним. Останнє визначення є ключем до розуміння специфіки української школи. Дійсно, в українській школі, на думку К.Ушинського, повинні працювати народні вчителі, які вийшли з народу і несуть з собою його кращі, характерні властивості, які намагаються відтворити народний *ідеал людини* в окремих особистостях (6, с. 487).

Приваблива і така характеристика вихователя, як його переконаність. Діяльність, забарвлена світлом переконаності, має величезну силу в справі дії на розум, душу, волю вихованця. «Найголовніша дорога людського виховання є переконання, а на переконання можна діяти тільки переконанням. Всяка програма викладання, всяка методика виховання, яка б хороша вона не була, що не перейшла в переконання вихователя, залишиться мертвою буквою, що не має ніякої сили насправді (6, с. 28)». Сила виховання, на думку К.Ушинського, полягає в тому, що будь-які дії вчителя «зіграються» теплом його особистого переконання, будь-яка інструкція набуває актуального звучання в площині переконаності вихователя.

Величезне значення у висловах К.Ушинського має духовно-етичний потенціал педагогічної діяльності. «Ми сміливо висловлюємо переконання, що вплив етичний складає головне завдання виховання, набагато важливіший, ніж розвиток розуму взагалі, наповнення пізнаннями (6, с. 431)». Етичні характеристики властиві і відносинам педагога з вихованцями. Вони будуються на основі аксіологічних категорій гуманістичної етики: любові, добра, віри, терпіння, дружби, справедливості. К.Ушинський вважав головними ціннісними орієнтаціями в діяльності вчителя – виховання в учнів любові до Батьківщини, до свого народу і його історичного минулого, формування їх духовності на кращих традиціях народної культури, засобами рідної мови, народної творчості, вітчизняної історії і географії.

Торкнувшись питання про етичну характеристику діяльності вчителя, не можна не пригадати про застереження великого педагога відносно проведення вільного часу вихованцями, «коли людина залишається без роботи в руках, без думки в голові», «саме в ці хвилини псується голова, серце і моральність (6, с. 359)». У подібному твердженні є серйозне попередження і сучасній школі, можливості якої в організації життя школярів не реалізуються повною мірою.

Разом з тим важливо підкреслити аксіологічне значення для педагогічної діяльності посилення на наукові знання в області анатомії, фізіології, психології, логіки, економіки і т. д., генетичний зв'язок теорії і практики в роботі вчителя. Цьому К.Ушинський надавав особливе значення, оскільки вчитель може в педагогічній і іншій спеціальній літературі почерпнути унікальні ідеї для втілення на практиці, вийти за межі свого довідку, а практика є живильним середовищем для теоретиків, перевіряючих життєздатність педагогічних концепцій.

В своїх роботах К.Ушинський наголошує і на антицінностях, які не сприяють плідній педагогічній діяльності. До них він відносить «жадання грошей, невіру в добро, відсутність етичних правил, презирство до думки, любов до обхідних стежин, байдужість до суспільного блага, поблажливість до порушення законів честі (6, с. 22)».

Розуміння природи педагогічної діяльності, уважне відношення до роботи вчителя в цілому навряд чи співвідноситься з проявом названих антицінностей. А аналіз аксіологічних характеристик діяльності вчителя школи в працях К.Ушинського дозволяє виділити головні цінності – духовні (етичні, політичні, екзистенціальні) і пріоритетність особистості як головного аксіологічного орієнтиру. Це дає підставу назвати педагогіку мистецтвом, що підкреслює творчий характер педагогічної діяльності і необхідність постійного вдосконалення особистісних і професійних якостей вчителя. Привабливість аксіологічних характеристик педагогічної діяльності вчителя зв'язана і з тим, що це народний вчитель, національний по суті, гуманний по відношенню до своїх вихованців.

На вчителя покладається почесний і відповідальний обов'язок – передавати духовну естафету кращих народних традицій і історичних звершень народу. Вчитель, в трактуванні К.Ушинського, це особистість з високим відчуттям цивільної відповідальності за благородну місію виховання підростаючого покоління, людина переконана, яскрава, емоційна. Образ вчителя, про якого говорив великий педагог, відображає кращі етичні якості особистості, високий рівень культури.

Якщо ж звернутися до виховання, здатного підтримувати культуру, історію, то в основі його, стверджує вчений, повинно знаходитися щось абсолютне, єдино цінне для особистості, що, або серцем, або свідомістю, відчувається людиною. Для того, щоб досягти таких висот, в основу системи освіти, як стверджує В.Розанов, повинні бути покладені три принципи, реалізація яких, крім усього іншого дозволяє сподіватися на розвиток вихованця.

По-перше, принцип індивідуальності, орієнтуючий на збереження як у вчителів, так і в учнів їх дорогоцінного надбання, кращого, що має кожен, особливого – індивідуальності, за рахунок чого і здійснюється освіта.

По-друге, принцип цілості, що вимагає дотримання положення: уникати розірваності в знаннях, в художніх відчуттях. Не слід переривати вхідне в душу враження, відчуття іншим, поки перше не упровадило ся. В.Розанов вважав, що потрібне вдумливе відношення до всього, «щоб воно стало нам дорогим, щоб воно оволоділо нами після того, як ми ним оволоділи (2, с. 97)».

І, по-третє, принцип єдності типу, який має на увазі, що отримувані вихованцем враження повинні виходити з джерела одної історичної культури.

Перераховані принципи, без сумніву, здатні бути фундаментальною основою системи освіти, яка має «скарб», необхідний для вихованців, «свічку», при якій кожен може краще «розглянути своє майно і розібратися в нім (1, с. 215)».

Представники різних філософських шкіл (неокантіанці натурфілософи, екзистенціалісти, феноменологи та ін.) по різному визначали феномен цінностей,

проте всіх їх об'єднувала позиція, пов'язана з емоційно -плотським базисом цінностей, обґрунтуванням за допомогою аксіологічного підходу цілісності духовного життя.

Нам імпонує точка зору представники в феноменологічній аксіології про те, що особистість є стрижнем, центральним ядром «царства цінностей». Самі ж цінності без усвідомлення їх особистістю не мають ніякого значення.

Ще один висновок філософі в предствавляє так само дуже важливим – цінності здатні допомогти людині пізнати себе і в цьому пізнанні стати вільною і гуманною. Ймовірно, тому ціннісна система завжди знаходилася на стику етики, естетики, логіки.

Одним з найбільш поширених підходів філософів до визначення категорії «цінність» є зацікавлене відношення до світу, направленість суб'єкта на об'єкт.

Унікальним слід рахувати погляд на цінності російських релігійних філософів. Вони переконані, що духовність – це поєднання загальнолюдських і національних цінностей, що людина духовна – це людина, що володіє цінностями, отже, цінності – це втілення духовності.

На наш погляд, слід виділити і ідею вітчизняних філософів ХХ століття; цінності – це відношення людини до самої себе, до навколишніх людей, суспільства. Серед вітчизняних філософів ХХ століття існує думка про те, що ціннісні відносини є початковим, первинним відношенням до світу, що визначає решту всіх відносин.

Література

1. Абросимова З.Ф. Педагогическая культура учителя: учебное пособие для учителей. Курган, 1999. – 68 с.
2. Асташова Н.А. Аксиологическое образование современного учителя. Москва, 2000. 320 с.
3. Мудрик Л.В. Общение как фактор воспитания школьников. Москва: Педагогика, 1984. 112 с.
4. Франкл В. Человек в поисках смысла. Москва: Прогресс, 1990. 366 с.
5. Фромм Э. Здоровое общество. Психоанализ и культура. Москва: Юрист, 1995. С. 273-596.

REFERENCES:

1. Abrosymova Z.F. Pedagogicheskaya kultura uchytelia: uchebnoye posobyedlia uchyteli. Kurhan, 1999. – 68 s.
2. Astashova N.A. Akxyolohycheskoye obrazovanye sovremennoho uchytelia. Moskva, 2000. 320 s.
3. Mudryk L.V. Obshchenye kak faktor vospytanyia shkolnykov. Moskva: Pedagoghyka, 1984. 112 s.
4. Frankl V. Chelovek v poyskakh smysla. Moskva: Prohress, 1990. 366 s.

5. Fromm Э. Zdorovoe obshchestvo. Psykhoanalyz y kultura. Moskva: Yuryst, 1995. S. 273-596.

Надійшла до редакції 05.11.2018